

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Dom Potockich w Woli Łużańskiej

Author: Dariusz Rott

Citation style: Rott Dariusz. (1997). Dom Potockich w Woli Łużańskiej. W: J. Malicki, D. Rott (red.), "Wokół Wacława Potockiego : studia i szkice staropolskie w 300. rocznicę śmierci poety" (S. 117-129). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

DARIUSZ ROTT

Dom Potockich w Woli Łużańskiej

1

Niels Bohr zwiedzając zamek Kronberg w Danii powiedział do swego towarzysza¹: „Czy to nie dziwne, jak zmienia się ten zamek, kiedy człowiek sobie wyobrazi, że tutaj żył Hamlet? Jako uczeni wierzymy, że zamek składa się z kamieni i podziwiamy sposób, w jaki architekt je zestawił [...]. Fakt, że Hamlet tutaj żył, nie zmienia żadnego z tych elementów, a jednak zmienia wszystko. Ściany i mury przemawiają nagle innym językiem.”

I dalej: „Tymczasem o Hamlecie wiemy tyle tylko, że jego imię pojawia się w trzynastowiecznej kronice. Nikt nie potrafi udowodnić, że Hamlet w ogóle żył, a już tym bardziej, że żył tutaj. Ale każdy zna pytanie, które kazał mu zadać Shakespeare, głębię ludzką, którą Hamlet odkrył, a więc i dla niego trzeba było znaleźć miejsce na ziemi, tutaj, w Kronberg. A kiedy już o tym wiemy, Kronberg staje się dla nas zupełnie innym zamkiem.”²

Nieco inaczej jest z Wacławem Potockim. To, że żył i tworzył nie pozostawia żadnych wątpliwości. Pochodził bez wątpienia z Podgórza. Czy jednak urodził się w Woli Łużańskiej i czy dom uważany do dzisiaj powszechnie za dom „po Potockich” był rzeczywiście jego domem rodzinnym? Pozostawmy te kwestie na razie bez odpowiedzi.

¹ Był nim inny wybitny fizyk — Werner Heisenberg.

² W. Heisenberg: *Physics and Beyond. Encounters and Conversation*. New York 1972. s. 51, Cyt. za: Yi-Fu Tuan: *Przestrzeń i miejsce*. Przeł. A. Morawińska. Wstępem opatrzył K. Wojciechowski. Warszawa 1987, s. 14.

2

Miejsca związane z życiem i twórczością Wacława Potockiego nie miały szczęścia do swego badacza-monografisty. Choć niektórym z nich poświęcono liczne prace (zwłaszcza dotyczy to Biecza³), to jednak postać Potockiego pojawia się tutaj raczej epizodycznie. Aleksander Brückner⁴, Jan Czubek⁵, Jan Zaremba⁶, Tadeusz Ślawnski⁷ i Renarda Ociecek⁸, dostrzegli, że jego twórczość była ściśle związana z Podgórzem Karpackim⁹, a zwłaszcza z ziemią biecką. To właśnie pejzaż Podgórza urodził tę poezję i stanowił dla niej podniętę.

Regionalizm, wybitny rys utworów Wacława Potockiego, wzbogacił jego osobowość, nasycił jego wiersze cennymi pierwiastkami swojszczyzny, tak znamiennej dla jego twórczości, a czerpanej z rodzinnego środowiska bieckiego.¹⁰

Zauważmy, że dostrzeżenie i pełne wykorzystanie pejzażu ziemi rodzinnej w literaturze polskiej stanowi dopiero zdobycz baroku. Zwraca na to uwagę choćby Antoni Czyż¹¹, opisując swoisty „świat oswojony”, „przestrzeń przyjazną”, z której wyrosły utwory Kaspra Miaskowskiego i Sebastiana Grabowskiego, sąsiadów poprzez miedzę, która oddzielała ich grunty w wioskach

³ Zob. szerzej bibliografia w pracy T. Ślawnskiego: *Produkcja i wymiana towarowa Biecz w XVI i XVII wieku*. Rzeszów 1968, s. 262—270.

⁴ A. Brückner: *Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim*. Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny. Kraków 1898, T. 27, s. 257—375; 1899, T. 29, s. 214—329.

⁵ J. Czubek: *Wacław z Potoka Potocki. Nowe szczegóły do żywota poety*. Kraków 1894, s. 241—304.

⁶ J. Zaremba: *Wacława Potockiego ziemia podgórska*. W: *Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigionia*. Wydana staraniem Komisji Historycznoliterackiej Krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk. Kraków 1961, s. 203—212; Idem: *Wacław Potocki a środowisko ziemi bieckiej*. W: *Biecz. Studia historyczne*. Red. R. Kaleta przy współpracy F. Błońskiego. Wrocław 1963, s. 458—477.

⁷ T. Ślawnski: *Produkcja i wymiana...*, s. 17.

⁸ R. Ociecek: *Wacława Potockiego wiersze o zbójnikach górskich*. W: *Szkice o literaturze dawnej i nowszej ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Jerzemu Nowakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Red. J. Malicki, R. Ociecek. Katowice 1992, s. 67—83.

⁹ Mianem Podgórza określa się najczęściej południową część dawnego województwa krakowskiego i ziemię sanocką. Por. J. Zaremba: *Wacław Potocki...*, s. 458—459.

¹⁰ Ibidem, s. 477.

¹¹ A. Czyż: *Ton dziecięcy Miaskowskiego. Boże światło dla zbożnej czeladki*. „Ogród. Kwartalnik” 1991, nr 3, zwłaszcza s. 109 i n.

Smogorzew i Mszczyczyn. Również poezja Potockiego ujawnia silne zadomowienie, zakorzenienie w pejzażu rodzinnym poety¹².

3

O początkach życia Wacława Potockiego wiemy niewiele. Nie znamy dokładnej daty urodzenia poety (przedział czasowy odgarniający domniemaną datę urodzin to lata ok. 1620—1625). Miejscem urodzenia (znów nie wiemy tego dokładnie) była najprawdopodobniej Wola Łużańska. W jej to okolice pod koniec XVI wieku ze Złotego Potoku znad Śreniawy przybyli przodkowie poety. Jan Potocki — jego dziad, podstarości biecki (zm. 1636), kupił w 1599 roku od Samuela Branickiego z Ruszczy wsie Łużna i Wolę Łużańską. W niedługim czasie majątek Potockich powiększył się o dzierżawę kilku innych wsi — Łosi, Leszczyn, Hunowic, Bielanki, Klimówki i Kuczkowej¹³. Rodzina szybko zaaklimatyzowała się w nowych warunkach, a dziad poety rozpoczął budowę nowej siedziby swego rodu. Tradycja, do dzisiaj żywa, sytuuje ją we wsi Wola Łużańska, na północny zachód od Gorlic. Nie wiemy, jak długo Wacław Potocki związany był z tym miejscem. Być może to właśnie w Woli Łużańskiej tworzyły się zręby formacji intelektualnej poety. Oprócz innych hipotez dotyczących miejsca kształcenia Wacława (przypomnijmy — szkoła ariańska w Raciborsku, akademii w Rakowie) prawdopodobna jest również hipoteza (zwłaszcza w świetle badań ówczesnych kręgów edukacyjnych¹⁴ podjętych niedawno przez Dorotę Żołądź), że bracia Potoccy pobierali nauki w Woli Łużańskiej od prywatnego pedagoga¹⁵. Nie są to oczywiście wszystkie zagadki związane z najwcześniejszym okresem życia Potockiego. Również inne etapy życia poety, a także wiele aspektów jego twórczości stawiają przed historykiem literatury wiele zagadek. Przypomnijmy opinię Stanisława Grzeszcuka:

¹² W pejzażu ziemi podgórskiej zakorzenionych było również wielu twórców literatury sowizdrzańskiej. Por. S. Cynarski, T. Ślawski: *Pisarze sowizdrzańscy z Podgórza*. „Pamiętnik Literacki” 1964, z. 2; S. Grzeszczuk: *Staropolskie potomstwo Sowizdrzała. Plebejski humor literacki*. Warszawa 1990, *passim* (na s. 89—91 polemika z niektórymi ustaleniami Cynarskiego i Ślawskiego).

¹³ Zob. szerzej J. Czubek: *Wacław z Potoka...*, s. 242.

¹⁴ Autorka pracy *Ideale edukacyjne doby staropolskiej. Stanowe modele i potrzeby edukacyjne szesnastego i siedemnastego wieku*. Warszawa 1990 obszernie charakteryzuje ówczesne wychowanie domowe (s. 52—56).

¹⁵ Taką hipotezę podaje za A. Brücknerem m.in. Cz. Hernas: *Barok*. Wyd. 3. Warszawa 1978, s. 395.

Wacław Potocki pokonał historyków literatury, gorzej, zmusił ich do odwrotu i kapitulacji ogromem i różnorodnością swego dorobku, skomplikowaniem, także i filologicznym, swej spuścizny¹⁶.

Co więcej:

Potocki ma beznadziejną przewagę nad indywidualnym badaczem, choćby nie wiem jak pracowitym i oddanym sprawie.¹⁷

Nie miejsce tu jednak na rozstrzyganie tych kwestii. Skupmy się jedynie na nie podejmowanym dotychczas zagadnieniu domu rodzinnego Potockiego, który, przypomnijmy, tradycja każe sytuować w Woli Łużańskiej.

4

Na przełomie września i października 1991 roku w Bieczu i jego okolicach odbył się obóz naukowy, który zgromadził studentów — członków Sekcji Literatury Staropolskiej Koła Naukowego Polonistów i młodych pracowników naukowych ze staropolskich katedr Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Obóz ten realizował idee wypraw historycznoliterackich, które w uczelni katowickiej, na kierunku polonistycznym, zrodziły się znacznie wcześniej.

Miejscem, do którego dotarliśmy, był m.in. domniemany dom Potockich w Woli Łużańskiej, wsi liczącej dziś ok. 1000 mieszkańców. Na podstawie zachowanego inwentarza zabudowań i majątku w Woli Łużańskiej z 1696 roku¹⁸ Lucyna Sieciechowiczowa, autorka popularnonaukowej pracy o Potockim¹⁹, rekonstruuje wygląd rodzinnego dworu Potockich w sposób następujący:

Dwór stał w okopie, do którego prowadził mostek z bramką. Wzdłuż okopu ciągnął się parkan opatrzone daszkiem, cztery drewniane baszty postawione na rogach dla wzmocnienia obronności. Nad bramką znajdowała się izdebka o czterech oknach, a w każdym z nich są po trzy pręty żelazne.²⁰

¹⁶ S. Grzeszczuk: *O potrzebie i programie badań nad twórczością Wacława Potockiego*. W: *Wśród zagadnień polskiej literatury barokowej*. Cz. 2: *Motywy, inspiracje, recepcja*. Red. Z. J. Nowak. Katowice 1980, s. 9.

¹⁷ Ibidem, s. 16.

¹⁸ *Castrensia Biecensia Relationes*, 193, s. 514, Archiwum Państwowe Miasta Krakowa.

¹⁹ L. Sieciechowiczowa: *Wacław z Potoka Potocki*. Warszawa 1965.

²⁰ Ibidem, s. 7—8.

Dom najprawdopodobniej dzielił się na budynek nazwany dolnym i na wyższą właściwą część mieszkalną. Część mieszkalna składała się z dużej jadalni, kilku mniejszych komnat, sionek, apteczki i sekretu. W inwentarzu zaznaczono także, że w obrębie folwarku znajdował się jeszcze budynek zwany tylnym, a także kuchnia, którą umieszczono w osobnym zabudowaniu.

Folwark przy dworze miał rozciągać się od podworca i od kaplicy. W jego obrębie znajdowały się izba gospodarska, spiżarka, kurniki, owczarnie, a niedaleko zlokalizowane były piekarnie, obora, piwnica mleczna, gumna, stodoły, spichlerz, browar i stajnie. Między stajnią a okopem, według zapisków w inwentarzu, miała być studnia. Obok dworu, po jego zachodniej stronie, leżał sad, a około pół mili od niego rozpoczynały się zabudowania Łużnej, wsi lokowanej już w XIV wieku. Prócz głównego, dużego folwarku w Woli Łużańskiej znajdował się znacznie skromniejszy, drugi, „pod lasem”. Stał tam budynek, w którym umieszczono piekarnię i dwie komory. Obok były stodoła i obora.

Zabudowania Potockich w Woli Łużańskiej na podstawie tego samego dokumentu rekonstruuje również Jan Zaremba, pisząc:

Była to fortalicja, mieszcząca w sobie zabudowania mieszkalne i gospodarcze, opatrzone basztami i ostrokołem. Wjazd do dworu prowadził przez mostek i bramę mocno okutą, nad którą znajdowała się zwyczajem ówczesnym wartownia. W budynku dolnym i górnym okna były okratowane, sklepy murowane, okna komnat opatrzone okiennicami. W podwórzu owczarnia, obora, gumna, piwnice, stajnie, browar i słodownia. Słowem, był to dwór obronny, a zarazem gospodarstwo, które samo sobie wystarczało i samo wszystko wytwarzało, co było do życia potrzebne.²¹

5

W czasie obozu próbowaliśmy dowiedzieć się, co pozostało w pamięci ludzkiej o Potockim i domniemanym domu jego rodu²². Dotychczas, jak poinformowali nas mieszkańcy, w Woli Łużańskiej nie przeprowadzano tego typu badań.

²¹ J. Zaremba: *Wacław Potocki...*, s. 461.

²² Wszystkie podane niżej informacje pochodzą z zapisu magnetofonowego dokonanego w Woli Łużańskiej 28 września 1991 roku. Nie wszyscy informatorzy chcieli podać swoje personalia. Gdy były one znane — podajemy to w tekście rozprawy, stosując następujący system skrótów: p. Maria Janikowa — M. J.; p. Ptaszkowa — P.; p. Marian Zawislak — M. Z.

1. Znajomość postaci Potockiego jest powszechna. Każda zapytana osoba (ogółem szesnaście osób) wiedziała, że był to poeta. Niemniej jednak znajomość ta jest co najmniej powierzchowna: „Poeta i tyle, co wiem”. Zwrócono nam też uwagę, że wiedza o Potockim utrwaliła się w Woli Łużańskiej „właściwie dopiero, kiedy szkoła nasza została rozbudowana. Tutaj to nie było mówione, propagowane [...]. Państwo Kasztelowiczowie, którzy rozbudowali szkołę, nadali jej to imię [Wacława Potockiego — D. R.]. Dzisiejsza młodzież wie więcej na ten temat [...] z ust nauczycieli” (M. I.).

Rozmowy z nauczycielami szkoły w Woli Łużańskiej wykazały, że znają oni pracę Lucyny Sieciechowiczowej i popularyzują informacje w niej podane. Nie żyją już osoby, które, co wiemy od naszych informatorów, potrafiły opowiedzieć dzieje siedziby Potockich: „Dawniej wiedzieli [...]. Ale to już nie żyją ludzie. Interesuje się [nim — D. R.] raczej młodzież ze szkoły, a poza tym żeby się ktoś interesował to nie” (M. Z.).

* Na pytanie o źródła wiedzy o Potockim informator odpowiedział: „Z opowiadań. Jestem tutaj rodowity [...]. Dziadkowie opowiadali” (M. Z.).

2. Wszystkie napotkane osoby potrafiły wskazać drogę do domu „po Potockich”, a także udzielić o nim schematycznych wiadomości: „[...] to jest taki dworek malutki i tam jest połowa zamieszкана a połowa do remontu.” „Wiedzą, pewnie, że wiedzą, że to po Potockim jest [...]. Mówią na to dworek.”

Mieszkańcy Woli Łużańskiej zwracają jednak uwagę, że „to jest, ale tylko spód po Potockim. A góra to jakiś tam dziedzic budował. Góra ma dwieście lat, a spód już gdzieś będzie sześćset [sic — D. R.] lat” (M. Z.).

Czasem rodzą się wśród nich pewne wątpliwości: „On tu chyba w życiu nie mieszkał [...]. To jest takie powiedzonko. Pewnie, że ta sługa jego może mieszkała, ci słudzy, ale on tu chyba nie mieszkał. W życiu. Bo miał innych dworków lepszych dosyć. Ale to jego bogactwa były” (M. Z.). „No po Potockim, po Potockim, ale nigdzie nie napisano, że on tu mieszkał” (M. Z.).

3. Mieszkańcy Woli Łużańskiej zwracają też uwagę na inne szczegóły dotyczące domu, zabudowań i najbliższej okolicy: „A dach tu był podobno taki czterospadowy. Tam było takie jakieś wejście obronne, to gdzieś było oparkanione.” „Tu nie ma nic ciekawego. Tu był taki tunel do rzeki, tam było przejście i tam było koło rzeki wyjście. Taki tunel. Rzekomo on tu gdzieś jest. Podobno jest, a tutaj budowali chałupę i nie natrafili. Gdyby był ten tunel, to by natrafili. To takie legendy są” (M. Z.).

W okolicy znajdować się miał zbór arianowski: „Arianie tu byli. To arian-skie. Gdzieś to tu było [wskazuje ręką — D. R.]. Myśmy tu kopali, jak ta trawa. Równali my tę górkę. Więc tam było takie coś, podobne jakby jakiś fundament, bośmy wykopali tych kamieni dosyć sporo. Bo tu była górka taka duża, ale co tu było, to my nie wiemy” (P.). Być może taki

skromny zbór ariański istniał w kapliczce wspomnianej jeszcze w inwentarzu z 1696 roku.

4. Obecnie dworek, którego połowa należy do państwa Gucwów, znów podupada. Nic, z wyjątkiem ulotnej ludzkiej pamięci, nie przypomina o tym, że być może właśnie tutaj, w tym miejscu urodził się jeden z najwybitniejszych twórców polskiej literatury barokowej Wacław Potocki.

6

Spróbujmy poszukać jeszcze informacji o domu rodzinnym poety, rozsianych w twórczości Potockiego. Utwory dotyczące Podgórza wyliczył w swej rozprawie już Jan Kazimierz Zaremba²³.

Być może jakiś refleks wioski rodzinnej umieścił poeta w często cytowanym utworze *Inwentarz podgórskich majątności* (z *Ogrodu fraszek*):

Prawda, że się pszenica nie rodzi i żyto,
 Ale owies nagrodzi robotę sowito:
 Wysiejesz korzec, z korca kopa będzie pewnie,
 Z kopy korzec, prócz tego, co idzie do plewnie.
 Buk raz w dziesięć lat kwitnie; kto nachowa świni,
 Nuż żołądz, nuż orzechy, szkody nie uczyni.
 Zima na święty Michał swój miewa początek,
 Najeżdżisz się na saniach do Zielonych Świątek.
 Drwa tylko w piec nie leżą. Samo się zaleca
 Miejsce, bo prawie wszędy może być forteca.
 Ptastwo krzyczy cały rok; nie uświadczysz strzechy,
 Wieś pod gontem: tu oczom, tam uszom uciechy.[...]²⁴

Inne utwory, w których domyślano się informacji o Podgórzu, może pośrednio o Woli Łużańskiej, to np. *Pieśń w czasie tulactwa w wojenne rozruchy i Belweder*²⁵. Niestety, wynik poszukiwań wzmianek o domu w Woli Łużańskiej w twórczości literackiej Potockiego jest negatywny. Dość przypadkowe napomknienia w utworach poety nie mogą pretendować do miana rzeczowych

²³ J. Zaremba: *Wacław Potocki...*, passim.

²⁴ Cyt. za: W. Potocki: *Dzieła*. T. 2: *Ogród nie plewiony i inne utwory z lat 1677—1695*. Oprac. L. Kukulski. Warszawa 1987, s. 12—13. Cytowany utwór odnosi się jednak najprawdopodobniej do Łosi i okolic, gdzie ziemia sprzyja uprawie owsa. Gleby w Woli Łużańskiej są znacznie bardziej żyzne. Można tam uprawiać żyto i pszenicę. Zwróć mi na to uwagę Tadeusz Ślowski.

²⁵ Pomijam tutaj celowo wiele utworów o tzw. beskidnikach, które wylicza i szczegółowo charakteryzuje Renarda Ociecek we wzmiankowanej już (por. przyp. 8) rozprawie.

dokumentów. Zwróćmy jednak jeszcze raz baczną uwagę na fragment *Inwentarza podgórskich majątności*:

[...] Samo się zaleca
Miejsce [...].²⁶

i skonfrontujmy go z sądem Yi-Fu Tuana, jednego z najwybitniejszych przedstawicieli nurtu geografii humanistycznej: „Miejsce to bezpieczeństwo [...]. Nie ma lepszego miejsca niż dom. Co to jest nasz dom? To jest dom rodzinny, stare sąsiedztwo, miasto rodzinne, własny kraj. Geografowie badają miejsca [...]. Przestrzeń i miejsce są zasadniczymi składnikami naszego świata, uważamy je za oczywiste. Kiedy jednak zaczniemy się nad nimi zastanawiać, dostrzeżemy może niespodziewane znaczenia i pojawią się pytania, o których nie myśleliśmy przedtem.”²⁷

Porównanie fragmentu utworu *Inwentarz podgórskich majątności*, a także, dodajmy, innych „podgórskich” tekstów Potockiego z ustaleniami geografii określanej mianem humanistycznej ukazuje nam interesujące perspektywy badawcze twórczości Potockiego, pozwalające być może prześledzić — na materiale literackim — w jaki sposób nadał on znaczenie miejscu (zwłaszcza ziemi podgórskiej) i przestrzeni oczywiście, a także w jaki sposób Potocki organizował i porządkował topografię swej poetyckiej przestrzeni. Dlatego m.in. poszukiwania prawdy o domu rodzinnym Potockiego (domu jako ośrodka świata i życia)²⁸ są tak ważne. Pozwalają bowiem również z innej perspektywy spojrzeć na najwcześniejsze, pełne zagadek, lata życia Wacława Potockiego.

7

Przeprowadzone przez nas obserwacje wykazały, że miejsce, gdzie znajduje się domniemany dom Potockich w Woli Łużańskiej, w okresie prawie trzynastu lat od spisania inwentarza uległo dużym zmianom. Nikt, jak dotychczas, nie pokusił się o wyjaśnienie jego zagadek. Z pomocą nie pospieszyli archeologowie. Wydaje się, że tylko oni mogą zweryfikować legendę o domu Potockich²⁹ i uściślić jego ewentualną lokalizację, a także

²⁶ Podkreślenie D. R.

²⁷ Yi-Fu Tuan: *Przestrzeń i miejsce...*, s. 13.

²⁸ Źródło inspiracji stanowi dla mnie cytowana wcześniej (por. przyp. 11) rozprawa Antoniego Czyża.

²⁹ Zob. wyżej.

Fot. 1 i 2. Domniemany dom Potockich w Woli Łużańskiej (Fot. D. Rott).

Fot. 2.

określić charakter obiektów, które znajdują się w pobliżu³⁰. Brak przecież informacji o fazach zabudowy istniejących do dzisiaj budynków. Niewiele wiadomo o ich historii. Nie ustalono też, kiedy dom Potockich uległ zatracie. Wiemy jedynie, że w wyniku podziału majątku między braci Potockich, zalegalizowanego 16 czerwca 1646 roku w Łużnej, Wolę Łużańską otrzymał Jerzy Potocki³¹. Co potem? Co stało się z domem Jerzego Potockiego? Archiwa milczą. Czy rzeczywiście dom uznawany powszechnie za dom Potockich, przynajmniej w swej dolnej części wraz z piwnicą, pochodzi z tego okresu? Czy w jego pobliżu znajdował się zbór ariański?

Nie wypada mi odpowiedzieć na te pytania negatywnie, a jedynie zaznaczyć, że nie udało się jednak do tej pory ustalić tego jednoznacznie i ostatecznie.

³⁰ Można tutaj wykorzystać choćby metodę archeologiczno-geograficzną, zastosowaną z powodzeniem w latach 1979—1980 przy badaniu sieci przebiegu murów i podmurówek w pobliżu czarnoleskiego domu Jan Kochanowskiego. Por. T. Pałac: *Czarnolas Jana Kochanowskiego*. Lublin 1986, s. 71 n. Należy dodać, że pewne analogie łączą zagadki związane z dworem Potockich i czarnoleskim domem Jana Kochanowskiego. Por. zwłaszcza s. 67 n.

³¹ Dokument w części dotyczącej Woli Łużańskiej podaje, że Jerzy otrzymał „Wolę Łużańską z dworem i folwarkiem [...] nadto Klimkówkę i Kunkową, wsie ruskie, 3 stawy w Łużnej Gónej”. Cyt. za: J. Czubek: *Wacław Potocki...*, s. 244—245.

ANEKS

XIV wiek

Przypuszczalna data lokowania wsi.

1599

Jan Potocki, dziad Wacława, kupił Wolę Łuzańską od Samuela Braniczkiego z Ruszczy i rozpoczął budowę dworu.

1620—1625

Najprawdopodobniej w Woli Łużańskiej przychodzi na świat Wacław Potocki.

1636

Umiera Jan Potocki — podstarości biecki.

16 czerwca 1646

W wyniku podziału majątku między braci Potockich Wolę Łuzańską otrzymał Jerzy.

1646—1883

Brak informacji, do kogo należała wieś. Prawdopodobnie ok. połowy XIX wieku powstał tutaj park.

1884

Majątek liczący 303 morgi roli, 9 pastwisk i 198 morgów lasu należy do J. Skirlińskiego.

1890

Właścicielami Woli Łużańskiej są dr Alfred i Elżbieta Kaliszowie. Majątek liczy wówczas 540 morgów (303 morgi roli, 23 łąk, 1448 sążni ogrodów, 11 morgów pastwisk i 197 lasu).

Przełom XIX i XX wieku

Prawdopodobna data budowy dworu, który istnieje do dzisiaj. Ekspertyza mgr inż. Barbary Michońskiej z 1981 roku milczy o jego piwnicach. Oględziny, jakie wykonaliśmy w obecności konserwatora miejskiego w Bieczu Tadeusza

Ślawnego, wykazują, że podziemia budynku (obecnie użytkowane jako chlew) mogą pochodzić z XVII wieku.

Początek XX wieku

Dwór i teren wokół niego należą do Jana Kosiby.

1928

Majątek rozparcelowano. Teren parku podzielono na pięć gospodarstw. Właścicielami dworu są Michał i Kazimierz Gucwowie.

1950—1960

Budowa pięciu domów i obejść gospodarskich na terenie dawnego parku. Posadzenie sadów owocowych.

1981

Na terenie parku powstają kolejne zabudowania gospodarskie. Użytkownikami obiektów są Kazimierz Ptaszek, Krystyna i Marian Zawisłakowie. Właścicielami dworu są nadal Gucwowie.

1992

Przynależność bez zmian. Dewastacja parku pogłębia się.

Park

Na podstawie obserwacji najstarszych drzew stwierdzono w ekspertyzie, że powstał on w pierwszej połowie XIX wieku. Na podstawie własnych obserwacji wydaje się, że drzewa te stanowią ślad kompleksu parkowego, być może otaczającego dwór Potockich. Powierzchnia parku wynosi ogółem 5,0 hektara, w tym wód 0,072 ha. Jak czytamy w ekspertyzie (s. 34), „między terenem przed dawnym dworem a stawem zarośniętym sadem — droga polna, obecny dojazd do pól. Sądzić można, że dawniej był to główny wjazd na teren parku z podjazdem przed dwór. Z podjazdu, niestety, nie ma śladu. Wśród drzew w parku przeważają jesiony, lipy i, młodsze, drzewa owocowe. Jako założenie ogrodowe park został zupełnie zniszczony. Gospodarze zbudowali tu swe domy mieszkalne, postawili zabudowania gospodarskie, posadzili sady, poprzegradzane ogrodzeniami i płotami. Całość jest ogromnie chaotyczna, a park zniszczony.”

Dwór

Obecnie istniejący dom, dawny dwór zbudowano najprawdopodobniej na przełomie XIX i XX wieku. To budynek nieduży, piętrowy, murowany. Wejście przez oszkloną werandę. Od zachodu dobudowana została półokrągła baszta. Dwór, zwłaszcza jego nie odnowiona połowa, jest bardzo zaniedbany. Ekspertyza nie objęła piwnic.

Najważniejsze wnioski z przeprowadzonej przez mgr inż. Barbarę Michońską (rzeczoznawcę SITO — NOT, nr 125) ekspertyzy są następujące:

- dobrze byłoby zachować park w obecnych granicach, nie wprowadzając więcej zabudowy na jego teren;
- nie widzi się możliwości zmiany dotychczasowego sposobu użytkowania;
- należałoby poddać kapitałnemu remontowi budynek dawnego dworu;
- proponuje się otoczyć opieką konserwatorską teren wzgórka — miejsce po zborze ariańskim (niestety od czerwca 1981 roku wniosku tego nie zrealizowano).

Źródła do dziejów dworu i parku: S. Kłós: *Gorlice i okolice*. Warszawa 1976; *Skorowidz dóbr tabularnych w Galicji z Wielkim Księstwem Krakowskim*. Ułożył T. Pilot. Lwów 1890; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*. T. 5. Warszawa 1884; *Krótką analiza historyczna*. Sporządziła B. Michońska. Nowy Sącz 1981. Maszynopis ten znajduje się w Oddziale Wojewódzkim Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Nowym Sączu.

DARIUSZ ROTT

The Potockis' House in Wola Łużańska

Summary

In his paper the author presents the puzzles connected with the earliest period of Wacław Potocki's life, and especially with the Potockis' estate in Wola Łużańska. The results of observations and interviews gained in Wola Łużańska in 1991 during the academic camp were presented. A confrontation of the estate inventory of 1696 with the information gained from the local inhabitants show that there is no certainty whether the estate, traditionally considered to be the site of the Potocki family, was actually built in the XVIIth century.

So far nobody has been tempted to clarify this controversial question which reminds one of the unanswered question of Kochanowski's house in Czarnolas. An aid could come from the archaeologists. Regardless of the results of their research, however, it should be remembered that the search of truth about Potocki's family house (seen as the centre of the world and life, of the uniquely domesticated space) allows one to look at the earliest years of Potocki's life from a different perspective.

DARIUSZ ROTT

Das Haus der der Sippe Potocki in Wola Łużańska

Zusammenfassung

In seinem Aufsatz stellt der Verfasser die mit der frühesten Lebensphase von Wacław Potocki verbundenen Rätsel dar, vor allem die Rätsel um das Gut der Familie Potocki in Wola Łużańska.

Hier wurden die Ergebnisse der Beobachtungen und Interviews vorgestellt, die während einer wissenschaftlichen Expedition (1991) gesammelt wurden. Die Gegenüberstellung des Inventars des Gutes in Wola Łużańska aus dem Jahr 1696 und der von den Dorfbewohnern erhaltenen Informationen zeigt, daß es nicht sicher ist, ob das Haus, das traditionell für den Sitz der Sippe Potocki gehalten wird, wirklich aus dem 17. Jahrhundert stammt.

Niemand hat bis heute versucht das Problem zu klären, das ein wenig an die Rätsel um das Haus von Jan Kochanowski in Czarnolas erinnert. Hilfe sollten Archeologen leisten. Unabhängig von den Ergebnissen ihrer Untersuchungen sollte berücksichtigt werden, daß die Suche nach der Wahrheit über das Haus der Sippe Potocki (das Haus als Zentrum der Welt und des Lebens, einen gewissen gezähmten Raum), erlaubt die frühesten Lebensjahre von Wacław Potocki aus anderer Perspektive zu sehen.

